

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛЕЩУК ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 339.172:63-027.3(477)

**РОЗВИТОК БІРЖОВОГО РИНКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ
В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Житомир – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Резнік Надія Петрівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри біржової діяльності і торгівлі

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Сидоренко Оксана Василівна,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
професор кафедри маркетингу
та управління бізнесом

кандидат економічних наук, доцент
Горлачук Микола Анатолійович,
Тернопільський національний
економічний університет,
старший науковий співробітник
науково-дослідної частини

Захист відбудеться 5 липня 2019 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.083.02 у Житомирському національному агроекологічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 10008, м. Житомир, бульвар Старий, 7, ауд. 55.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Житомирського національного агроекологічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 10008, м. Житомир, бульвар Старий, 7.

Автореферат розісланий 4 червня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Л. В. Тарасович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростання національної економічної системи в цілому та, зокрема, її агропродовольчого сегмента, значною мірою залежить від ефективного розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції. Біржі обслуговують потреби товарних ринків, забезпечуючи прозоре ціноутворення і віддзеркалюючи усі соціально-економічні процеси, що відбуваються у суспільстві. Ключовою метою ефективної біржової діяльності є забезпечення стейкхолдерів (зацікавлених осіб) дієвим механізмом здійснення і виконання відповідних операцій, а також підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора.

У більшості економічно розвинених країн ринкова ціна на базові товари сільського господарства визначається за біржовими торгами, адже такий механізм ціноутворення є найбільш прозорим і об'єктивним. Сучасну біржову торгівлю відрізняє одночасне співіснування попиту та пропозиції й різке пришвидшення процесу укладання угоди. У контексті зазначеного, стрімко зростає значимість прогнозування тенденцій збуту сільськогосподарської продукції, що ґрунтується на результатах їх всебічного аналізу. У даному напрямі набувають особливої актуальності дослідження науково-прикладного характеру щодо удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні.

Дослідження фундаментальних засад розвитку і становлення біржового товарного ринку знайшли відображення у працях багатьох зарубіжних вчених-економістів, серед яких А. Буренін, Дж. Блек, С. Вайн, Дж. Гоффман, М. Даніель, Н. Калдор, Дж. Кейнс, Р. МакДональд, В. Еворс, Дж. Маршал, Дж. Халл. Теоретико-методологічні основи організаційно-економічного механізму розвитку ринку сільськогосподарської продукції в Україні розкрито у працях відомих вітчизняних дослідників: В. Андрійчука, Б. Губського, Є. Данкевича, Т. Зінчук, М. Зубця, А. Іващенко, І. Кириленка, Ю. Коваленка, О. Комарницької, Ю. Лупенка, Н. Павленчик, О. Рябченка, П. Саблука, В. Ситника, О. Скидана М. Солодкого, О. Сохацької, В. Ткачука, Г. Шевченко, О. Шпичака, В. Яворської, О. Яценко та ін. Особливості біржової діяльності на аграрному ринку є предметом наукового пошуку П. Гайдуцького, М. Горлачука, В. Горьового, О. Дехтярової, Л. Карпенко, Є. Кирилюка, В. Охріменка, Н. Резнік, Ю. Рубана, О. Сидоренко, А. Слободяник та ін.

Попри існуючий науковий доробок у дослідження даної проблеми існує потреба у поглибленні концептуальних положень формування організаційно-економічних засад розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні з позиції сценарного моделювання системи інформаційно-консультаційних центрів для сільськогосподарських товаровиробників як елементу моделі організаційно-економічного механізму збуту сільськогосподарської продукції за участі товарної біржі, пропозицій щодо удосконалення методів державного регулювання та підтримки ринку сільськогосподарської продукції. Зазначена сукупність невирішених та недостатньо вивчених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи, її структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за темою «Організаційно-економічний механізм розвитку ринкових відносин в Україні» (номер державної реєстрації 0113U000043) та «Детермінанти розвитку біржового ринку агропродовольчої продукції в Україні» (номер державної реєстрації 0119U001455), у межах яких здобувачем обґрунтовано методичний підхід щодо створення і раціонального функціонування організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції з урахуванням товарної біржі на основі базових принципів, методів, способів і засобів.

Напрямок і тема дослідження також пов'язані з тематикою наукової роботи Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», а саме з темами: «Науково-методологічні засади удосконалення цінової політики та розвитку аграрних ринків» (номер державної реєстрації 0111U001180), «Теоретико-методологічні засади ціноутворення та розвитку агропродовольчого ринку» (номер державної реєстрації 0116U000020), а також Національного університету біоресурсів і природокористування України, а саме з темою «Удосконалення системи ціноутворення на продукцію АПК України в умовах членства в СОТ» (номер державної реєстрації 0109U000772). У межах цих тем автором досліджено особливості розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні. Досягнення поставленої мети дослідження передбачає наукову розробку та практичне вирішення таких завдань:

- розкрити теоретичну сутність та поглибити тлумачення організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції;
- розробити модель та аргументувати переваги організаційно-економічного механізму збуту сільськогосподарської продукції за участю товарної біржі;
- ідентифікувати детермінанти ефективного розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції;
- дати оцінку сучасного стану біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні та світі;
- поглибити науково-практичні засади виявлення особливостей функціонування біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні на тлі світових тенденцій;
- побудувати економіко-математичний алгоритм формування цільових, інтервенційних та експортних цін на біржовому товарному ринку України;
- удосконалити комплексну методику використання багатofакторної нормативної моделі ціноутворення на зерно;
- систематизувати пропозиції щодо необхідності залучення товарної біржі

як інструменту стимулювання розвитку аграрного ринку, зокрема довести переваги використання складських свідоцтв.

Об'єкт дослідження – процеси побудови, функціонування та розвитку біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції.

Предмет дослідження – сукупність організаційно-економічних ринкових відносин, пов'язаних із процесами побудови, функціонування і розвитку системи біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основами дослідження є системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної науки стосовно процесів побудови, функціонування та розвитку біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції.

Для вирішення поставлених завдань використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: *аналізу і синтезу* (для дослідження проблем розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції); *наукової абстракції, індукції та дедуції* (при систематизації та узагальненні вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку біржового товарного ринку); *абстрактно-логічний, діалектичний* (у процесі збору, систематизації й обробки інформації для проведення досліджень, а також теоретичних узагальнень); *порівняння* (для аналізу масових статистичних даних, необхідних для оцінки стану, вивчення варіації, динаміки та порівняння показників об'єкта дослідження); *статистико-економічний* (для встановлення тенденцій розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції); *розрахунково-конструктивний* (для прогнозування і формування цільових, інтервенційних та експортних цін для вдосконалення механізму ціноутворення на зерно); *економіко-математичного моделювання* (для побудови нормативної моделі цільових, інтервенційних та експортних цін на зерно в біржовій діяльності сільськогосподарських товаровиробників, а також формування організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції з урахуванням товарної біржі); *сценарного моделювання* (у процесі розробки системи інформаційно-консультативних центрів як елементу моделі організаційно-економічного механізму збуту сільськогосподарської продукції за участю товарної біржі); *табличний і графічний прийоми* (для наочної інтерпретації результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та нормативно-правові акти України, аналітичні огляди і звітні дані Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також матеріали Державної служби статистики України, звітність товарних бірж України, дані *Futures Industry Association (FIA)*, агенства США з міжнародного розвитку *USAID*, періодичні видання та фахові журнали, наукова інформація всесвітньої комп'ютерної мережі *Internet* та результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні існуючих та розробці нових теоретико-методичних положень щодо розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції з урахуванням саморегулюючої функції товарної біржі і розробці рекомендацій щодо його використання. Найбільш

важливі наукові результати, що містять елементи наукової новизни, полягають у наступному:

удосконалено:

- визначення поняття «організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції», що, на відміну від існуючих дефініцій, передбачає урахування саморегулюючої функції товарної біржі, яка конфігурує елементи планування, фінансування і організації торгів, а також передбачає економічну відповідальність суб'єктів біржової діяльності;
- комплексну методику використання багатофакторної нормативної моделі ціноутворення на зерно, що ґрунтується на прогнозуванні ймовірних варіантів його збуту на тлі диференціації розмірів дотацій і субсидій, встановлення терміну позики і відсоткових ставок за кредитами з урахуванням інфляційних процесів;
- модель організаційно-економічного механізму збуту сільськогосподарської продукції за участю товарної біржі, що являє собою систему взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів інфраструктури аграрного ринку на основі державно-приватного партнерства із застосуванням методів та інструментів організаційно-управлінського та фінансово-економічного характеру, що слугують для узгодження економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, держави, біржі, підприємств зберігання і переробки, інформаційно-консультативних центрів;
- економіко-математичний алгоритм формування цільових, інтервенційних та експортних цін на сільськогосподарську продукцію, яким передбачено: розрахунок і прогнозування цін на продукцію з позиції оцінки біржових та інфраструктурних витрат, рівня інфляції і кредитних ставок; оцінку рівня економічної ефективності виробництва і збуту продукції; регулювання процесу ціноутворення в короткостроковому періоді і відстеження ступеня відповідності встановлюваних цін рівню витрат на виробництво й реалізацію продукції; розробку інструментарію погодження прогнозних і фактичних цін на сільськогосподарську продукцію;

дістали подальшого розвитку:

- методичні підходи до формування та використання організаційно-економічного механізму збуту сільськогосподарської продукції та аналізу взаємодії на рівні «сільськогосподарський товаровиробник – держава», «сільськогосподарський товаровиробник – біржа», «сільськогосподарський товаровиробник – інформаційно-консультативний центр», які являють собою процес збуту зерна за участю біржі та включають сукупність використовуваних методів, принципів та інструментів нівелювання ризиків, пов'язаних з контрагентами та гарантуванням взаєморозрахунків між учасниками торгів за рахунок розробки специфікацій вітчизняних біржових деривативів;

- науково-практичні засади визначення та обґрунтування особливостей державного регулювання сільськогосподарського товарного ринку, якими передбачено моніторинг ключових положень чинного механізму функціонування закупівельних і товарних інтервенцій, урахування обсягу бюджетних витрат, а також ідентифікацію рівня розвитку біржового товарного ринку;
- аргументація необхідності застосування системи простих складських свідоцтв як активатора біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією на засадах забезпечення застави за кредитами, нарощування обороту сільськогосподарської продукції, зменшення витрат на її зберігання, удосконалення маркетингової системи розподілу та посилення відповідальності щодо виконання зобов'язань стейкхолдерами;
- систематизація пропозицій щодо необхідності використання товарної біржі, що працюватиме у широкому колі власників, економічних та політичних умов і системи сільського господарства як суб'єкта системи товарно-грошових відносин, які виникають у процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання сільськогосподарської продукції на засадах вільної конкуренції, вибору напрямів реалізації та визначення ціни, що забезпечить гласність і прозорість ринку сільськогосподарської продукції, сформує єдиний інформаційний простір (за допомогою інформаційно-консультаційних центрів) та створить ефективний ринковий механізм для проведення державної цінової політики на сільськогосподарському ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, що висвітлені у роботі, полягають у поглибленні існуючих та розробці нових теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції з урахуванням саморегулюючої функції товарної біржі.

Розроблені пропозиції щодо використання моделі організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції використано у роботі відділу агропромислового розвитку Гребінківської райдержадміністрації (довідка № 06-03/76 від 08.08.2018 р). Білоцерківською районною радою прийнято до впровадження наукові, теоретичні та методологічні положення щодо функціонування механізму збуту зерна за участю біржі (довідка № 01-17-118 від 22.11.2018 р). Результати дослідження застосовуються в діяльності Української міжбанківської валютної біржі щодо запуску ф'ючерсних контрактів на вітчизняних біржах, що полягають в обґрунтуванні неефективності використання поставних ф'ючерсів для потреб прогнозування цін на сільськогосподарську продукцію та привабливості розрахункових ф'ючерсів (довідка № 435 від 17.12.2018 р).

Пропозиції щодо комплексної методики використання складських свідоцтв як заставного забезпечення форвардних угод на сільськогосподарську продукцію, що заснована на системі гарантій поставки та сприяє вирішенню проблеми залучення кредитних ресурсів і підвищення ефективності збутових

операцій сільськогосподарськими товаровиробниками, використано у діяльності Аграрної біржі (довідка № 134 від 14.10.2018 р.)

Теоретико-методичні узагальнення та практичні результати щодо розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні використовуються у навчальному процесі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини для підготовки фахівців економічних спеціальностей при викладанні дисциплін «Основи біржової діяльності», «Біржовий ринок» та «Ціноутворення» (довідка № 364 від 19.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Результати, що викладено у дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. Вони полягають в обґрунтуванні концептуальних положень щодо ефективного функціонування товарного біржового ринку України, розробці пропозицій з удосконалення організаційно-економічного механізму використання складських свідоцтв на біржовому ринку сільськогосподарської продукції України. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані ті положення, що є результатом власних досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретико-методичні результати та практичні розробки здобувача оприлюднено на міжнародній науково-практичній конференції «Біржовий ринок України: проблеми функціонування та тенденції розвитку» (Київ, 2017 р.); III міжнародному науково-практичному семінарі «Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві» (Київ, 2018 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку» (Одеса, 2018 р.); Всеукраїнському семінарі з нагоди 80-річчя від дня народження засновника кафедри біржової діяльності М. О. Солодкого (Київ, 2018 р.), IV міжнародному науково-практичному семінарі «Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві» (Київ, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 14 наукових працях загальним обсягом 7,35 друк. арк. (особисто автору належить 6,28 друк. арк.), з яких 8 статей – у наукових фахових виданнях України, 3 з яких включено до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття – у науковому періодичному виданні іноземної держави, 5 тез наукових доповідей на конференціях різних рівнів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (181 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи становить 233 сторінки, з яких основного тексту – 184 сторінки. Робота містить 21 таблицю і 23 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретико-методичні основи механізму функціонування ринку сільськогосподарської продукції» – висвітлено теоретичні підходи щодо розкриття сутності біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції; досліджено організаційно-економічний

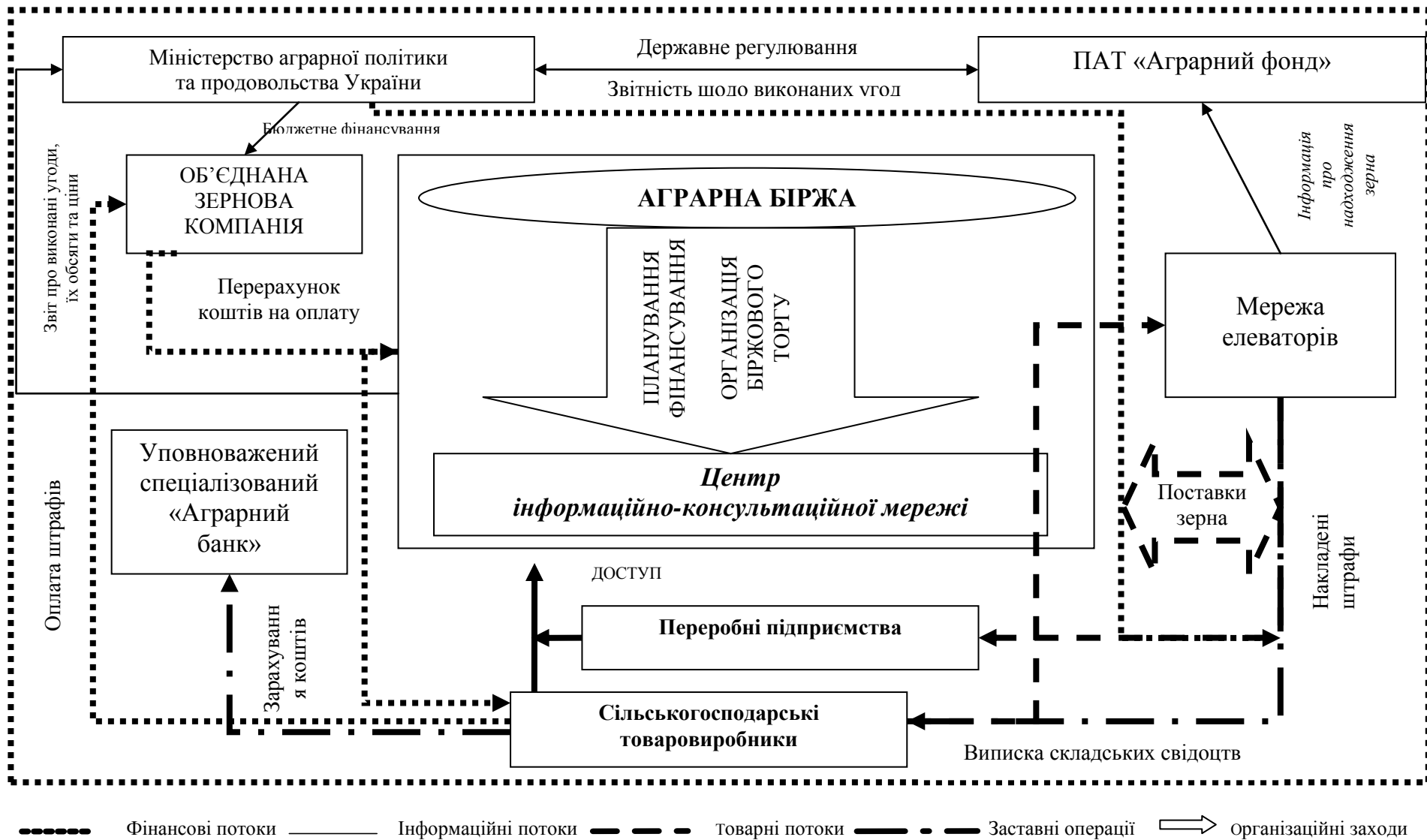

механізм функціонування ринку зерна; обґрунтовано доцільність застосування зернової біржі як саморегулювальної організації на ринку сільськогосподарської продукції.

Обґрунтовано, що стан функціонування і розвитку всіх сегментів організаційної структури біржового ринку сільськогосподарської продукції відображає ступінь розвиненості біржової інфраструктури та рівень ліквідності біржової торгівлі в країні, а також визначає поточний кон'юнктурний стан і перспективи розвитку біржової торгівлі товарними та фінансовими деривативами, включаючи її відповідність існуючим потребам суб'єктів ринку. Доведено, що найдієвішим способом інвестування у товари є ф'ючерсний контракт, який виробники та постачальники товару використовують як частину свого бюджетного процесу для оптимізації витрат, а хеджери – для мінімізації ризику фінансових втрат через зміну ціни. Ф'ючерсні контракти та хеджування забезпечують цінову стабільність на ринку сільськогосподарської продукції, за допомогою яких сільськогосподарські товаровиробники убезпечені від банкрутства та мають відносну передбачуваність в управлінні витратами.

Аргументовано, що здійснення закупівельних і товарних інтервенцій сприяє чіткій візуалізації організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції з урахуванням саморегулюючої функції товарної біржі, яка конфігурує елементи планування, фінансування і організації торгів, а також передбачає економічну відповідальність суб'єктів біржової діяльності. За такого підходу формуються умови, для продукування державою фінансових стимулів розвитку виробництва сільськогосподарської продукції згідно стратегічно визначеного курсу. Це, у свою чергу, сприяє покращенню фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників, дає можливість приймати самостійні рішення за обсягами, структурою виробництва та збуту продукції з позиції передбачуваної економічної доцільності. Тому першочерговим завданням організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції мають стати заходи щодо розвитку виробництва, біржової торгівлі та вдосконалення нормативно-правової бази з питань регулювання сільськогосподарського товарного ринку.

Розроблений організаційно-економічний механізм збуту продукції за участі товарної біржі передбачає систему взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції на основі державно-приватного партнерства із застосуванням методів та інструментів організаційно-управлінського та фінансово-економічного характеру. Останні призначені для узгодження соціально-економічних інтересів товаровиробників, держави, біржі, підприємств зі зберігання і переробки, інформаційно-консультативних центрів і населення. Це сприятиме формуванню продовольчої безпеки держави та посиленню позицій України як світового експортера сільськогосподарської продукції (рис. 1). Запропонована модель державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції дозволить вітчизняним товаровиробникам зерна застрахувати ціну на майбутній урожай і стратегічно передбачати свою діяльність.

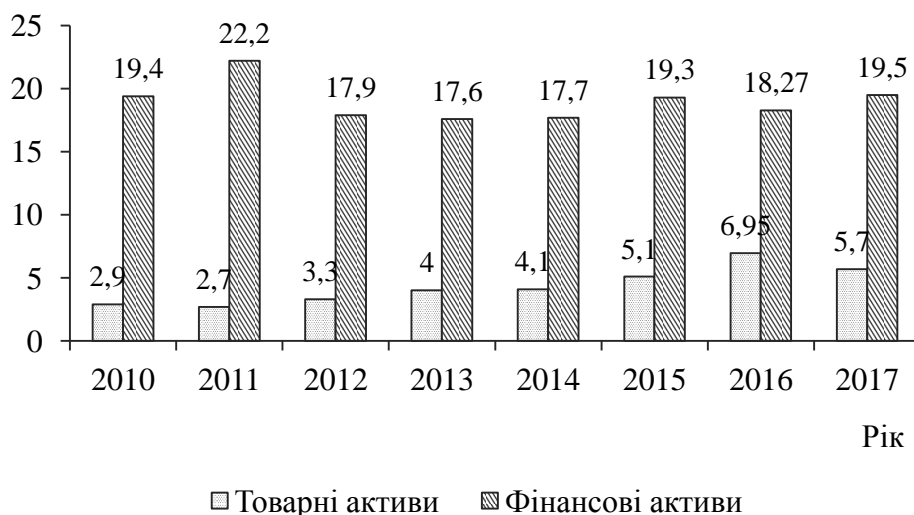
Рис. 1. Модель організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції з урахуванням саморегулюючої функції товарної біржі (на прикладі ринку зерна)

Модель відображає чітку взаємодію всіх складових у системі збуту сільськогосподарської продукції, для якої необхідне створення сучасної біржової кон'юнктури, включаючи й важливу її частину – ринок подвійних складських свідоцтв. Така інтеграція заставного забезпечення в організаційно-економічний механізм збуту сільськогосподарської продукції є методом кредитного регулювання і стимулюючого цінового регулювання біржового ринку сільськогосподарської продукції України.

У другому розділі «Тенденції розвитку товарного біржового ринку сільськогосподарської продукції» – проаналізовано детермінанти розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції; охарактеризовано особливості функціонування ринку сільськогосподарської продукції України у контексті тенденцій світового біржового товарного ринку; проведено комплексну оцінку рівня державного регулювання біржового ринку сільськогосподарської продукції.

Емпіричний аналіз впливу товарних бірж в індустріалізованому світі спирається на оцінку покращення продуктивності ринку сільськогосподарської продукції. Встановлено, що основними інноваційними тенденціями на біржовому ринку сільськогосподарської продукції є їх глобалізація (товарного та фондового) і суттєве зростання обсягу торгівлі товарними деривативами; лібералізація механізму торгівлі сільськогосподарської продукції та її державне регулювання; електронізація супроводжувальних операцій на біржовому товарному ринку і, як наслідок впливу глобалізації, ринку товарних деривативів на активізацію розвитку біржового товарного ринку в Україні.

Виявлено, що біржовий ринок виконує індикативну функцію і виступає важливою локацією сучасного ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та інвестування у похідні фінансові інструменти (рис. 2). Слід зазначити, що на товарних ринках домінуючими інструментами у площині торгівлі сільськогосподарської продукцією вже тривалий період залишаються біржі США (понад 50 % світової біржової торгівлі).

Рис. 2. Динаміка структури світової біржової торгівлі за видами активів, млрд контрактів, 2010–2017 рр.

Джерело: побудовано за даними *Futures Industry Association*.

Водночас, у 2017 р. спостерігається зменшення торгівлі ф'ючерсами до 14,87 млрд контрактів порівняно з 2016 р. (15,89 млрд контрактів). Динаміка світової торгівлі деривативами за видами базових активів демонструє, що світова біржова торгівля є однією з превалюючих форм оптової торгівлі, про що свідчать обсяги біржових доручень і номенклатура біржових товарів (табл. 1).

Таблиця 1

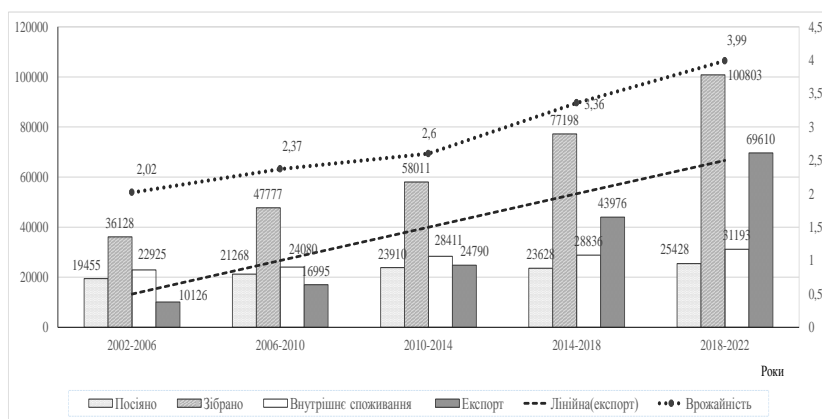
Кількість укладених угод на світовому біржовому ринку, млрд од.

Вид контракту	Рік					2017 р. до 2013 р., %
	2013	2014	2015	2016	2017	
Ф'ючерси	12,22	12,14	14,48	15,89	14,87	121,7
Опціони	9,43	9,69	10,32	9,33	10,36	109,9
Всього	21,65	21,83	24,80	25,22	25,23	116,5

Джерело: побудовано за даними *Futures Industry Association*.

Результати моніторингу тенденцій розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні вказують на його стагнацію, оскільки торгівля здійснюється переважно наявним товаром (понад 80 %), а не стандартними контрактами на постачання товару у стратегічній перспективі (ф'ючерсні та опціонні контракти). Встановлено, що у 2017 р. в Україні налічувалося 555 офіційно зареєстрованих бірж, що на 3,4 % менше, ніж у 2013 р., проте на 39 % більше, ніж у 2000 р. Однак, лише третина товарних бірж є реальними учасниками торговельних відносин. За специфікою видової діяльності наразі функціонують універсальні (18,7 % від загальної кількості), товарні та товарно-сировинні (70,5 %), агропромислові (4,3 %) та інші (6,5 %). Попри відносно незначний відсоток за кількістю агропромислових бірж, найбільший обсяг торговельних операцій характерний саме для них (понад 94 % загального обсягу). На товарних біржах структурний розподіл укладених угод за видами контрактів вказує на те, що у 2017 р. 77 % склали спотові, а 33 % – ф'ючерсні угоди. Експортні угоди формують приблизно 80 % загального обсягу.

Україна позиціонується вагомою частиною глобального ринку сільськогосподарської продукції та одним із лідируючих світових експортерів зернових. Результати аналізу статистичних даних вказують на те, що протягом останніх років щорічний експорт зернових склав понад 40 млн т. Водночас, відповідно до здійсненого прогнозування за сталості експортної політики, матиме місце тенденція до нарощення виробництва зернових до рівня понад 100 млн т та експорту в межах 70 млн т до 2022 р. (рис. 3). Зазначене об'єктивно підтверджує доцільність розробки необхідних організаційних, економічних, правових та інших заходів щодо стимулювання розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні.

Рис. 3. Динаміка вартісних показників виробництва та експорту зернових в Україні, 2002–2022 рр.

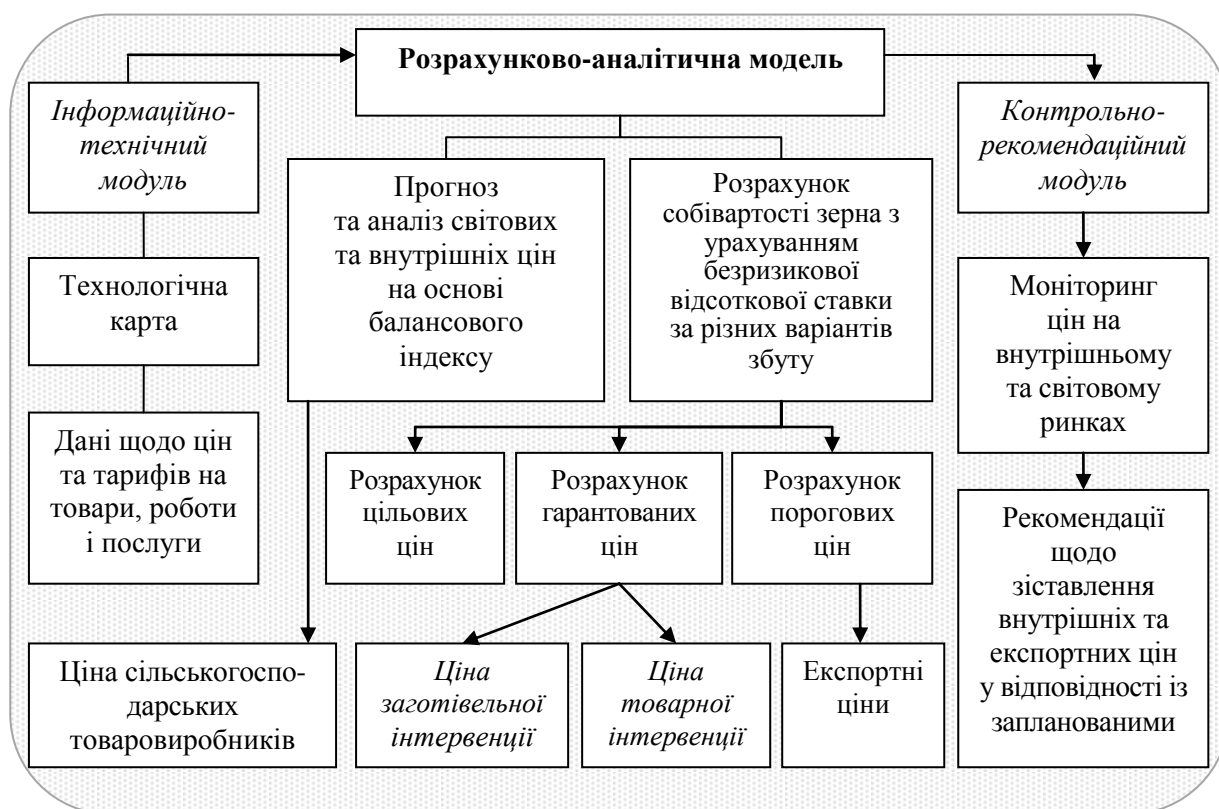
Джерело: побудовано за даними *Futures Industry Association*.

Аналіз існуючого нормативно-правового забезпечення біржової торгівлі в Україні проведено для оцінки реального забезпечення і регулювання біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції. Попри не зовсім сприятливі умови для функціонування біржової торгівлі з боку держави, органами влади провадяться окремі заходи щодо розвитку біржових відносин. Однак, для досконалого поєднання законодавчих механізмів і практичного впровадження біржових інструментів, слід посилити довіру покупців і споживачів до сучасної системи біржової торгівлі, прагнення здійснювати торгові операції на легалізованих ринках із забезпеченням необхідного адміністративно-правового супроводу та сприяння з боку держави.

У третьому розділі «**Пріоритетні напрями ефективного функціонування біржового ринку сільськогосподарської продукції України**» – розроблено економіко-математичний алгоритм ефективного збуту сільськогосподарської продукції на біржовому ринку України; запропоновано методи удосконалення державного регулювання та підтримки ринку зерна; удосконалено організаційно-економічний механізм використання складських свідоцтв на вітчизняному біржовому ринку сільськогосподарської продукції.

Обґрунтовано, що підвищення ефективності системи збуту сільськогосподарської продукції на біржовому ринку України можливе за умови розробки та упровадження економіко-математичного алгоритму формування цін на продукцію. При цьому, доцільно враховувати ключові пріоритети функціонування біржового ринку сільськогосподарської продукції, зокрема підвищення доступності кредитів, субсидювання частини відсоткової ставки за кредитами як основної форми державного забезпечення, формування ефективних закупівельних цін, моніторинг цін на продукцію.

Розроблений економіко-математичний алгоритм формування цільових, інтервенційних та експортних цін на сільгосппродукцію передбачає такі ключові позиції: 1) розрахунок і прогнозування цін на сільськогосподарську продукцію з позиції оцінки біржових та інфраструктурних витрат, рівня інфляції і кредитних ставок; 2) оцінку рівня економічної ефективності виробництва і збуту продукції; 3) регулювання процесу ціноутворення в короткостроковому періоді і відстеження ступеня відповідності встановлюваних цін рівню витрат на виробництво і реалізацію продукції; 4) формування методичних рекомендацій щодо погодження прогнозних і фактичних цін на сільськогосподарську продукцію (рис. 4). Зазначене уможливить прийняття обґрунтованих рішень щодо встановлення економічно виправданого рівня закупівельних цін і товарної інтервенції.

Рис. 4. Економіко-математичний алгоритм формування цільових, інтервенційних та експортних цін на сільськогосподарську продукцію

Джерело: власні дослідження.

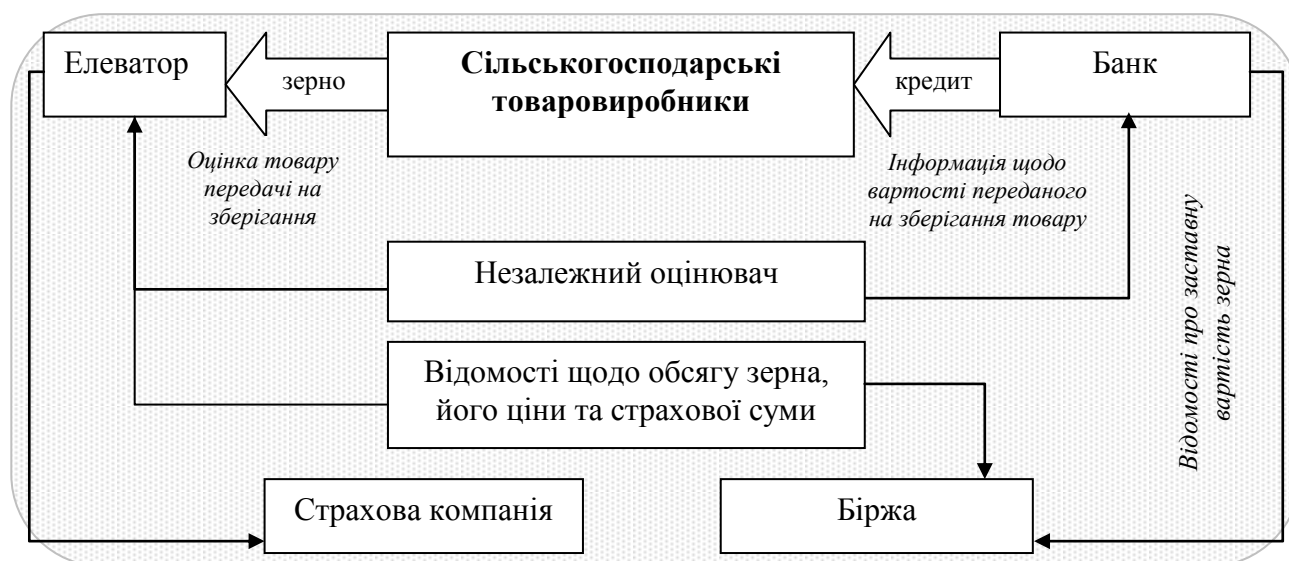
За результатами впровадження розробленого алгоритму, розраховано економічну ефективність збуту зерна товаровиробниками, що підтверджує економічну доцільність реалізації сільськогосподарської продукції за участі товарної біржі. Відтак, за умови збуту зерна через товарну біржу, сільськогосподарські товаровиробники зможуть підвищити рентабельність виробничо-збутової діяльності в межах 26,0–34,9 % (табл. 2).

**Прогнозування ефективності збуту зерна пшениці
за прямим каналом реалізації та за участі біржі на 2020 р.**

Показник	Реалізація зерна	
	за прямим каналом	за участю біржі
Ставка за кредитом, %	12,8	12,8
Темп інфляції, %	не враховується	7,75
Безризикова ставка, %	не враховується	20,55
Послуги елеватора, грн/т	825	825
Ведення біржової діяльності, грн/т	-	185
Обслуговування кредиту, грн/т*	111	208
Повна собівартість, грн/т	5 536	5 818
Виручка, грн/т	7 100	7 850
Прибуток, грн/т	1 564	2 032
Рівень рентабельності, %**	26,0	34,9

Примітка: * – без урахування темпу інфляції, за умови вибору прямого каналу реалізації; ** – з перерахунком на річний темп інфляції.

Прогнозними показниками передбачено, що створення біржової системи, доповненої центрами віддаленого доступу у відповідних районних центрах і мережею заготівельних елеваторів, що діятимуть на основі приватно-державного партнерства, дозволить сільськогосподарським товаровиробникам самостійно виходити на біржовий товарний ринок без залучення посередницьких структур. Платформа інформаційно-консультативних центрів віддаленого доступу уможливить визначення оптимально допустимих економічних параметрів ефективного виробництва і збуту зерна сільськогосподарськими товаровиробниками. При цьому, матиме місце урахування диференціації розмірів дотацій і субсидій, терміну позики і відсоткових ставок за кредитами з позиції оцінки рівня інфляційних процесів та варіантності збуту згідно двох сценаріїв формування цін за участі інформаційно-консультативних центрів (рис. 5).

Рис. 5. Організаційна модель функціонування інформаційно-консультативних центрів віддаленого доступу

Обґрунтовано, що використання економіко-математичного алгоритму формування цільових, інтервенційних та експортних цін на сільськогосподарську продукцію та формування системи інформаційно-консультативних центрів уможливить отримання синергетичного ефекту, дозволить товаровиробникам передбачати планову собівартість і потенційну ціну реалізації виробленої продукції.

Доведено доцільність та обґрунтовано переваги застосування системи трьох простих складських свідоцтв, що сприятиме забезпеченню застави за кредитами для посівних і збиральних кампаній, нарощуванню обороту сільськогосподарської продукції, зменшенню витрат на її зберігання, удосконаленню системи розподілу. Механізм складських свідоцтв активізує біржову торгівлю сільськогосподарською продукцією, забезпечить прозорість і оперативність торгів, посилить відповідальність щодо виконання зобов'язань сторонами угоди.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і наведено нове вирішення важливої наукової проблеми щодо розвитку організаційно-економічних відносин, пов'язаних із процесами побудови, функціонування і розвитку системи біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції, що дозволило обґрунтувати теоретико-методичні основи та поглибити існуючі теоретичні положення і практичні рекомендації щодо їх використання. Отримані результати дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. За результатами поглибленого аналізу наукових підходів щодо змісту і особливостей біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції, встановлено, що стан функціонування і розвитку усіх сегментів організаційної структури біржового ринку прямо відображає ступінь розвиненості біржової інфраструктури та рівень ліквідності біржової торгівлі у країні. Доведено, що функціональне призначення біржового ринку полягає у трансферті цінкових ризиків; прозорості ціноутворення; перерозподілі товарних і фінансових потоків у часі і просторі; прогнозуванні майбутньої цінової кон'юнктури на товарних ринках; доступності кредитних ресурсів; контролі та відшкодуванні витрат на зберігання тощо. Біржовий ринок забезпечує підвищення конкурентоспроможності учасників біржової торгівлі, їх клієнтів, стабілізує товарні та фінансові ринки.

2. Налагодження взаємодії на рівні «сільськогосподарський товаровиробник – держава», «сільськогосподарський товаровиробник – біржа», «сільськогосподарський товаровиробник – інформаційно-консультативний центр» можливе на основі розробленого механізму збуту зерна за участю біржі, який базується на відповідних методах, принципах, моделях та алгоритмах, а також виконує низку іманентних функцій, що сприяють поліпшенню стану біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні. Організаційно-

економічний механізм збуту зерна за участю біржі являє собою систему взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів інфраструктури зернового ринку на основі державно-приватного партнерства із застосуванням методів та інструментів організаційно-управлінського та фінансово-економічного характеру.

3. Ефективний розвиток біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні залежить від належного інфраструктурного забезпечення. Непересічне значення в інфраструктурі аграрного зернового ринку належить зерновій біржі, яка є саморегулювальною організацією і специфічною формою оптових ринків та аукціонів, де формуються індикативні ціни (засновані на балансі попиту і пропозиції), на які орієнтуються сільськогосподарські товаровиробники та на підставі яких вони спроможні коригувати власні цінові пропозиції. Налагоджений механізм біржової торгівлі дозволить вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам зерна застрахувати ціну на майбутній урожай за допомогою ф'ючерсних контрактів, що спонукає до удосконалення сучасної біржової кон'юнктури, частиною якої є ринок подвійних складських свідоцтв.

4. Результати дослідження тенденцій розвитку біржового ринку та, зокрема, особливостей функціонування ринку сільськогосподарської продукції України, вказують на позитивну динаміку зростання обсягів торгівлі товарними деривативами. У 2016 р. світовий оборот на біржовому ринку сільськогосподарської продукції склав 3,52 млрд контрактів, а в 2017 р. торгівля похідними фінансовими інструментами на сільськогосподарську продукцію збільшилася до 3,97 млрд контрактів. Зазначене є наслідком розвиненої інфраструктури та арсеналу біржових інструментів, а також наявності клірингових структур, що забезпечують виконання укладених угод. У свою чергу, учасники біржового ринку сільськогосподарської продукції звільняються від потенційних ризиків, що формує його привабливість. На вітчизняному біржовому ринку торгівля сільськогосподарською продукцією здійснюється наявним товаром, а не стандартними контрактами на постачання товару у майбутньому. За результатами проведеного аналізу виявлено стагнацію у функціонуванні біржового ринку сільськогосподарської продукції, що зумовлена небажанням виробників і посередників вести чесну прозору торгівлю.

5. За результатами ідентифікації детермінантів розвитку біржового ринку розроблено інформаційну модель вітчизняної біржової торгівлі, яка ґрунтується: по-перше, на взаємодії центрів формування релевантної інформації, що відповідатимуть за макроекономічний рівень руху інформаційних потоків; по-друге, на формуванні біржової інформаційної системи, яка локалізуватиме оперативні дані про стан поточної кон'юнктури ринків сільськогосподарської продукції (вітчизняного та зарубіжних), що забезпечить основу ринкових прогнозів і торгових стратегій учасників. Доведено, що ринкове інформаційне середовище слід моделювати на ідеї створення об'єднаної ринкової інформаційної системи, яка уможливить доступ

учасників ринку до своєчасної та достовірної інформації. Зазначене слугуватиме платформою для стратегічного прогнозу рівня ціни на сільськогосподарську продукцію.

6. Підвищення ефективності системи збуту сільськогосподарської продукції на біржовому ринку України можливо за умови впровадження відповідного механізму формування цін на продукцію. Такий механізм біржової торгівлі може використовуватися державою для захисту майнових і фінансових інтересів виробників через автоматизовану систему розрахунку цін на зерно. При цьому, доцільно враховувати ключові пріоритети функціонування біржового ринку сільськогосподарської продукції, зокрема підвищення доступності кредитів, субсидювання частини відсоткової ставки за кредитами як основної форми державного забезпечення, формування ефективних закупівельних цін, моніторинг цін на продукцію.

7. Зниження ризику недоотримання доходів сільськогосподарськими товаровиробниками, а також нівелювання невизначеності, пов'язаної з встановленням терміну проведення інтервенцій, можливо за умови застосування розробленого економіко-математичного алгоритму формування цільових, інтервенційних та експортних цін на сільськогосподарську продукцію, що забезпечить необхідну ефективність державного регулювання зернового ринку України. Запропонований підхід до ціноутворення у системі біржової торгівлі дозволить визначати оптимально допустимі економічні параметри ефективного виробництва і збуту зерна через систему торгівлі з урахуванням рівня цін на пально-мастильні матеріали, відсоткової ставки за сезонними кредитами, рівня інфляції, прогнозу світових цін, логістичних витрат, а також витрат на біржову діяльність. У випадку реалізації сільськогосподарської продукції, за участі товарної біржі, сільськогосподарські товаровиробники зможуть підвищити рентабельність виробничо-збутової діяльності в межах 26,0–34,9 %.

8. Активізацію біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією слід здійснювати із застосуванням системи трьох простих складських свідоцтв, яка є основою формування багатофакторної нормативної моделі ціноутворення на зерно. Окреслене сприятиме забезпеченню застави за кредитами для посівних і збиральних кампаній; нарощуванню обороту сільськогосподарської продукції, зменшенню витрат на її зберігання; зростанню ефективності виробництва і збуту зерна, що враховує диференціацію розмірів дотацій і субсидій, термін позики і процентні ставки за кредитами з урахуванням інфляційних процесів, а також варіантності збуту; удосконаленню системи розподілу; прозорості і оперативності торгів; відповідальності щодо виконання зобов'язань сторонами угоди. Практичне використання моделі дозволить сільськогосподарським товаровиробникам формувати звіти про передбачувану собівартість і ціни, а також сприятиме підвищенню їх інформативної обізнаності щодо збуту зерна із використанням біржового механізму.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1.1. Публікації у наукових фахових виданнях України

1. * **Лещук Ю.А.**, Резнік Н. П. Сучасний стан біржової торгівлі на ринку зернових. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. №3 (14). URL: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/14_2018/19.pdf. (0,56 друк. арк.). (Внесок автора: ідентифіковано підходи до обґрунтування особливостей державного регулювання товарного ринку, зокрема його зернового сегмента, 0,28 друк. арк.).

2. * **Лещук Ю. А.** Розвиток біржового ринку сільськогосподарської продукції. *Економіка та суспільство*. 2018. № 15. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/24.pdf. (0,67 друк. арк.).

3. * **Лещук Ю. А.** Організаційно-економічні умови діяльності товарних бірж в Україні. *Наук. вісник Міжнар. гуманітарного ун-ту*. 2018. № 30. С. 14–18. (0,69 друк. арк.).

4. **Лещук Ю. А.** Ціноутворення за форвардними угодами на ф'ючерсних ринках. *Економічний вісник НГУ*. 2018. №4. С. 103–111. (0,55 друк. арк.).

5. **Лещук Ю. А.** Узагальнення сутності ризику у біржовій діяльності. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. № 3, т. 3. С. 74–79. (0,7 друк. арк.).

6. **Лещук Ю. А.** Вплив біржових цін на процеси ціноутворення на сільськогосподарських ринках. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. № 4, т. 3. С. 34–40. (0,75 друк. арк.).

7. **Лещук Ю.А.** Зернова біржа як саморегульована організація на ринку сільськогосподарської продукції. *Інноваційна економіка*. 2019. № 1–2 (78). С. 87–93. (0,71 друк. арк.)

8. Резнік Н. П., **Лещук Ю. А.** Організаційно-економічний механізм використання складських свідоцтв на біржовому ринку сільськогосподарської продукції України. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6941>. (0,84 друк. арк.). (Внесок автора: обґрунтовано доцільність впровадження моделі ціноутворення на зерно в господарську практику сільськогосподарських товаровиробників, 0,45 друк. арк.).

1.2. Публікація у іноземному науковому періодичному виданні

9. * **Leschuk J.**, Reznik N. Trade by financial derivatives: its improvement on the example of Ukraine. *Scientific development and achievements*. 2018. Vol. 2. P. 216–227. (0,75 друк. арк.). (Внесок автора: здійснено моніторинг біржової діяльності в Україні та світі, обґрунтовано імперативи розвитку організаційно-економічного механізму збуту зерна за участю товарної біржі; 0,40 друк. арк.).

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. **Лещук Ю. А.** Становлення біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні. *Біржовий ринок України: проблеми функціонування та*

* Видання також входить до міжнародних наукометричних баз.

тенденції розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (12 жов. 2017 р.). Київ: НУБІП, 2017. С. 37–39. (0,25 друк. арк.)

11. Лещук Ю. А. Пропозиції щодо удосконалення біржового механізму та підтримки ринку зерна в Україні. *Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві*: матер. доп. III міжнар. наук.-практ. семінару (9–10 лют. 2018 р.), Київ: НУБІП, 2018. С. 97–99. (0,25 друк. арк.)

12. Лещук Ю. А. Основні функції товарних бірж на ринку зерна. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (23 трав. 2018 р.). Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2018. С. 129–131. (0,2 друк. арк.)

13. Лещук Ю. А. Механізм застосування простих складських свідоцтв для форвардних угод сільськогосподарськими підприємствами : матер. Всеукр. семінару (11 груд. 2018 р.). Київ: НУБІП, 2018. С. 103–105. (0,18 друк. арк.)

14. Leshchuk J. A. Sustainable development of agriculture. *Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві*: матер. доп. IV міжнар. наук.-практ. семінару (15–16 лют. 2019 р.), Київ: НУБІП, 2019. С. 84–87. (0,25 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Лещук Ю. А. Розвиток біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Житомирський національний агроекологічний університет Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2019.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні положення і розроблено практичні рекомендації щодо розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні.

Досліджено теоретичну сутність та поглиблено тлумачення організаційно-економічного механізму державного регулювання збуту сільськогосподарської продукції. Розроблено модель та аргументовано переваги організаційно-економічного механізму збуту сільськогосподарської продукції за участю товарної біржі. Ідентифіковано детермінанти розвитку та досліджено сучасний стан біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні та світі. Побудовано економіко-математичний алгоритм формування цільових, інтервенційних та експортних цін на біржовому ринку сільськогосподарської продукції. Удосконалено комплексну методику використання багатофакторної нормативної моделі ціноутворення на зерно. Систематизовано пропозиції щодо необхідності залучення товарної біржі як інструменту стимулювання розвитку аграрного ринку, аргументовано необхідність використання складських свідоцтв.

Ключові слова: біржа, біржовий ринок, ринок сільськогосподарської продукції, спот, форвард, ф'ючерс, просте складське свідоцтво, зернова біржа, ринок зерна, біржовий товарний ринок.

АННОТАЦИЯ

Лещук Ю. А. Развитие биржевого рынка сельскохозяйственной продукции в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Житомирский национальный агроэкологический университет Министерства образования и науки Украины, Житомир, 2019.

В диссертационной работе обоснованы теоретико-методические положения и разработаны практические рекомендации по развитию биржевого рынка сельскохозяйственной продукции в Украине.

Исследовано теоретическую сущность и углублено толкование организационно-экономического механизма государственного регулирования сбыта сельскохозяйственной продукции. Разработана модель и аргументированы преимущества организационно-экономического механизма сбыта сельскохозяйственной продукции с участием товарной бирже. Идентифицированы детерминанты развития и исследовано современное состояние биржевого рынка сельскохозяйственной продукции в Украине и мире. Построен экономико-математический алгоритм формирования целевых, интервенционных и экспортных цен на биржевом рынке сельскохозяйственной продукции. Усовершенствована комплексная методика использования многофакторной нормативной модели ценообразования на зерно. Систематизированы предложения о необходимости привлечения товарной биржи как инструмента стимулирования развития аграрного рынка, аргументирована необходимость использования складских свидетельств.

Ключевые слова: биржа, биржевой рынок, рынок сельскохозяйственной продукции, спот, форвард, фьючерс, простое складское свидетельство, зерновая биржа, рынок зерна, биржевой товарный рынок.

SUMMARY

Leshchuk Yu. Development of the stock market for agricultural products in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a PhD Degree in Economics, speciality 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Zhytomyr National Agroecological University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2019.

The thesis is devoted to the substantiation of theoretical and methodological principles and the elaboration of practical recommendations on the development of the stock market for agricultural products in Ukraine.

Theoretical essence of the organizational and economic mechanism for the state regulation of agricultural products sales is investigated and its interpretation is further developed. Unlike the existing definitions, this one involves the consideration of the self-regulating function of the stock market, which configures elements of planning, financing and organization of trading, and also entails economic responsibility of entities engaged in exchange activities.

The model of the mechanism for agricultural products sales involving stock commodity market is elaborated. It is a system of interrelated and interacting infrastructure elements of agricultural market based on public-private partnership using organizational, managerial, financial and economic methods and tools, which serve for reconciliation of economic interests of agricultural commodity producers, state, stock market, storage and processing enterprises, information and consultancy centers.

The determinants of development were identified and the current state of the stock market for agricultural products in Ukraine and in the world is investigated. The economic-mathematical algorithm for the formation of target, intervention and export prices for agricultural products is constructed. The algorithm entails calculation and forecasting of prices for products from the standpoint of evaluation of stock and infrastructure costs, inflation and credit rates; assessment of the level of economic efficiency of production and sales of products; regulation of the pricing process in the short-term and tracking the degree of compliance with the prices set at the level of costs for the production and sale of products; development of tools to bring into line the forecast and actual prices for agricultural products.

The complex methodology of using multi-factor normative pricing model for grain is improved. It is based on forecasting of probable variants of its sale against the background of differentiation of grants-in-aid and subsidies, establishment of loan term and interest rates taking into account inflation processes. The methodological approaches to the formation and use of organizational and economic mechanism of agricultural products sales and analysis of interaction at the level of «agricultural commodity producer – the state», «agricultural commodity producer – stock market», «agricultural commodity producer – information and consultancy center», which represent the process of grain sales involving the exchange. They entail the combination of methods, principles and tools used to mitigate the risks associated with counterparties and guaranteeing mutual settlements between bidders through the development of specifications of domestic stock derivatives.

The proposals on the necessity of attracting the stock commodity market as an instrument for stimulating the development of the agricultural market are systematized; the necessity to use the warehouse certificates as an activator of the exchange trade in agricultural products on the basis of securing collateral for loans, increasing the turnover of agricultural products, reducing the costs of its storage, improving the marketing system of distribution and strengthening responsibility regarding the fulfillment of obligations by stakeholders.

Key words: exchange, stock market, market for agricultural products, spot, forward, futures, simple warehouse receipt, grain exchange, grain market, stock commodity market.

Підписано до друку 27.05.2019 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 примірників. Зам. № 9

Свідоцтво суб'єкта про державну реєстрацію
ДК №3402 від 23.02.2009 р.
Житомирський національний
агроекологічний університет, 2019
10008, м. Житомир, вул. бульвар Старий, 7